

Кондратьєва Світлана,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ORCID ID 0000-0003-4638-3863
e-mail: thorough.light@gmail.com

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. ТА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ДРАМАТУРГІЮ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

Актуальність статті зумовлена недостатньою дослідженістю впливів війни та революції на драматургію Юрія Яновського. Тож за допомогою методів філологічного аналізу, текстологічної та джерелознавчої методологій проаналізовано вплив Української революції 1917–1921 рр. та Другої світової війни на драматургічний доробок письменника. Для цього зіставлено біографію та драматургічний доробок Ю. Яновського, проаналізовано чорнові матеріали до п'єс та розглянуто остаточні редакції творів. Так, драматургію Ю. Яновського можна розділити на довоєнну та повоєнну. У довоєнних п'єсах, до яких належать «Завойовники», «Дума про Британку» та «Потомки», наявний виразний вплив революції 1917–1921 рр. У «Думі про Британку» автор безпосередньо зображує революційні події, для чого звертався до періодики і спілкувався з очевидцями. У двох інших п'єсах присутні часті згадки про революційне минуле від різних дійових осіб. Друга світова війна явно вплинула на історію становлення двох повоєнних п'єс: «Сина династії» та «Дочки прокурора». Першу п'єсу Ю. Яновський планував із цивільною проблематикою, але переробив, показавши, як персонажі стикаються з реаліями війни. Текст «Дочки прокурора» письменник змінював кілька разів. У довоєнній редакції деякі персонажі згадували своє революційне минуле, у повоєнних же це змінилося на згадки про часи війни. У першій повоєнній редакції вплив війни на життя персонажів був виразнішим, але у другій письменник його зменшив, зокрема, прибравши антагонізм між колишнім фронтовиком та посібником фашистського режиму. Також можна припустити, що власний досвід, пов'язаний з війною, зробив Ю. Яновського чутливим до цієї теми і спонукав написати п'єсу «Райський табір», на яку надихнула лише одна газетна замітка. Отже, війна та революція мали потужний вплив на драматургію письменника і як реалії, відображені у тексті, і як фактор, що спонукав його до внесення суттєвих змін до п'єс.

Ключові слова: Яновський, драматургія, п'єси, війна, революція, вплив, архівні матеріали, історія становлення.

Війни та революції завжди помітно впливали на художню літературу: під час бойових дій необхідно було не дати людям занепасти духом, а опісля автори часто намагалися осмислити та переосмислити причини війн та революцій, як і їх вплив на країни загалом і долі окремих людей. Драматургія Юрія Яновського — це яскравий приклад того, наскільки революція та війна можуть вплинути на творчість митця. Письменнику довелося побачити і Українську революцію 1917–1921 рр., яка припала на його підлітковий вік, і Другу світову війну, в часи якої Яновський працював військовим кореспондентом, був присутнім і на Нюрнберзькому процесі. У драматургічному доробку письменника можна знайти сім завершених п'єс. Утім, над двома останніми, «Дочкою прокурора» та «Молодою волею», Яновський все

ще продовжував працювати, коли його творча діяльність була перервана передчасною смертю.

П'єси Яновського неодноразово привертали увагу дослідників як у контексті радянської драматургії чи творчості письменника загалом (Шаргородська, 2004; Кузякіна, 1958; Свербілова, Малютіна та Скорина, 2009), так і самі по собі (Школа, 2014; Школа, 2017; Школа, 2018). Однак мало хто з науковців зосереджувався саме на впливі чи зображенні війни та революції у драматургії Яновського. Чи не єдиним винятком, який вдалося знайти у межах цієї розвідки, стала стаття доктора історичних наук Юрія Котляра. У ній науковець дослідив південноукраїнське повстанство в творчості Яновського, зокрема на матеріалі п'єси «Дума про Британку» (Котляр, 2018). Відсутність досліджень, які розглядали б вплив війни та ре-

волюції на драматургію Яновського, зумовлює актуальність цієї розвідки.

Мета дослідження — проаналізувати вплив Української революції 1917–1921 рр. та Другої світової війни на драматургічний доробок Юрія Яновського. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- зіставлення біографії та драматургічного доробку письменника;
- аналіз чорнових матеріалів до п'єс;
- розгляд остаточних редакцій творів.

Поставленні завдання передбачають залучення не тільки методів філологічного аналізу, але й текстологічної та джерелознавчої методологій. Перша причина такої потреби у тому, що вплив революції та війни міг відобразитися у чернетках, але не дійти до остаточної редакції творів. Для розуміння другої причини необхідно звернутися до зв'язку між творчістю та біографією автора. Народжений у 1902 р., Яновський зустрів Українську революцію 1917–1921 рр. у молодому віці, ще до початку своєї літературної кар'єри. Однак Друга світова війна відбулася, коли письменник вже активно займався мистецтвом. Війна могла вплинути на становлення п'єс, над якими Яновський працював ще до її початку, і дослідження цього є другою причиною використання текстологічної та джерелознавчої методологій.

«Завойовники», «Дума про Британку» та «Потомки»: вплив революції. Драматургію письменника можна розділити на довоєнну та повоєнну. До війни Яновський написав «Завойовників» (1931), «Думу про Британку» (1937), та «Потомків» (1938). На ці тексти мала очевидний вплив Українська революція 1917–1921 рр. Складним питанням у цьому контексті стає розрізнення впливу революції як особистих вражень і досвіду письменника та впливу культу революції, який був поширеним у радянські часи. На честь революції, яка тоді мала назву «жовтнева», та її видатних учасників називали вулиці, різноманітні заклади і цілі населені пункти, річниці революції відзначалися святкуваннями на території всього СРСР. Дві з трьох довоєнних п'єс Яновського, «Завойовники» та «Дума про Британку», були написані до п'ятнадцятиріччя та двадцятиріччя жовтєвої революції. Складно було б заперечити той факт, що культ революції мав вплив на Яновського та його творчість. З іншого боку, письменник сам був свідком та учасником революційних подій, тому не варто виключати і його особистої зацікавленості, про яку свідчать деякі джерела (Панченко, 2002, с. 143). До того ж Яновський вважав своїм завданням як митця зображувати саме сучасність або близькі до неї

події (Лист у вічність, 1980, с. 243), і було б важко заперечувати, що вплив революції на суспільство та долі окремих людей довгий час лишався помітною частиною сучасності письменника.

Про особистий інтерес до революційних подій свідчить і підхід митця до написання п'єс. Найвиразнішим прикладом цього може стати «Дума про Британку», оскільки цей твір не тільки присвячений ювілею революції, але й описує повстання села, яке оголосило себе народною республікою. Працюючи над п'єсою, Яновський звертався до періодики: у його архіві збережено вирізку із нарисом Г. Раппепорта (1927) «Висунська Народна Республіка», із якого письменник брав матеріал для твору. Окрім цього, Яновський двічі приїздив у Висунськ, «зустрічався з учасниками боїв з денікінцями, вів бесіди з колишніми народними комісарами “Висунської республіки” [...], записав перекази про історію Висунська...» (Сірош, 1976, с. 216). Якби письменник хотів написати п'єсу лише під впливом радянського культу революції і не мав особистого інтересу до тогочасних подій, то навряд чи поставився б до пошуку інформації настільки відповідально.

Безперечно, остаточна редакція «Думи про Британку» ідеологізована: селяни-республіканці обстоюють своє право саме на радянську республіку (Яновський, 1959, с. 121), на їхньому знамені вишите слово «Ленін» (Яновський, 1959, с. 114), і саме до Леніна, до Червоної армії селяни посилають за підмогою (Яновський, 1959, с. 116); ім'я Леніна багато разів звучить під час збору уряду села-республіки, на Леніна посилається Лавро Мамай, коли пояснює, нащо йому республіка (Яновський, 1959, с. 99); а у трагічному фіналі, коли більшість позитивних персонажів гине, розстріляна ворогами, хлопчик Роман каже, що плакати не треба, бо «тепер Ленін знає нас» (Яновський, 1959, с. 133). Враховуючи те, наскільки Яновський переймався глибиною психологічних і духовних мотивацій вчинків героїв (Костюк, 1987, с. 366) та як відповідально і прискіпливо підходив до збору інформації для написання своїх творів, можна припустити, що принаймні частина із перерахованих сцен та деталей у п'єсі з'явилася як свідомою даниною ідеологічним вимогам. Водночас у «Думі про Британку» явно помітний і український колорит — сама назва п'єси включає назву жанру українського фольклору. Народна традиція явно проглядає у рисах головного героя, голови села-республіки Лавра Мамає, його бабусі, характерниці Мамаїхи, та бойового побратима Петра Несвятипаски, який навіть спільників для себе хоче обирати за козацькою

традицією, щоб могли «тричі круг хати жорно обнести» (Яновський, 1959, с. 99). Якби Яновський писав п'єсу тільки через культ революції і задля демонстрації своєї згоди із радянською ідеологією, то навряд чи він став би включати до тексту елементи, через які його могли б звинуватити у «буржуазному націоналізмі».

Окрім цього, із чернеток п'єси можна побачити, що первісний задум твору був складніший від остаточної редакції. Той, хто фігурує у списку дійових осіб остаточної редакції як робітник Грицько Коваль у чернетках першої редакції був євреєм Лейбою Книшем. Така народна приналежність персонажа піднімала у творі проблему антисемітизму — більшість дійових осіб ставилася до Лейби упереджено. Цікаво, що ця проблема вирішувалася цілком у дусі радянської ідеології — за єврея заступався Лавро Мамай зі словами: «Чужий не приросте..! А коли він душею приріс? Горем своїм приріс? (важко підводиться на ноги) — Коли його Ленін послав — то й тоді не приросте?! Га?»¹ (Яновський, б.д., арк. 4), а остаточно упередженість до Книша зникла, коли з'ясувалося, що його батько був селянином (Яновський, 1935, арк. 8). Окрім проблеми упередження на національному ґрунті, у ранніх варіантах п'єси також можна відзначити більшу складність зв'язків між героями. На початку остаточної редакції Варка, кохана Мамай, каже, що Клеопатра, отаманша, яка колись була у загонах Махна, заграє до Лавра (Яновський, 1959, с. 84). На подальші події в остаточній редакції це твердження не впливає. Однак у ранніх варіантах є сцена, де Клеопатра приходиться до Лавра, застає його на самоті, починає освідчуватися і пропонує втекти разом. Цікаво, що у цій сцені із розмовою, сповненою метафор, у якій Лавро та Клеопатра кажуть про себе у третій особі, Мамай пропонує жінці: «Хай стане в лави та б'ється поруч — республіка на світ народилась» (Яновський, б.д., арк. 5). Завдяки цій фразі діалог Клеопатри та Лавра не тільки ускладнює особисті зв'язки дійових осіб, але й демонструє відкритість позитивних персонажів, яких очолює Мамай, до прийняття інших у свої ряди, навіть і потенційних чи колишніх ворогів. В остаточній редакції діалог Лавра та Клеопатри відсутній, як і проблема антисемітизму. Складним лишається питання про те, чим саме були зумовлені такі зміни тексту: зміною задуму, потребою скоротити текст, автоцензурою чи цензурою зовнішньою. Однак у контексті цієї розвідки варто зосередити ува-

гу на тому факті, що початковий задум «Думи про Британку», оприявлений у чернетках, був складнішим і глибшим за остаточну редакцію. Яновський хотів приділити увагу особистим стосункам персонажів, глибше розкрити їхні характери, а також звернутися до проблеми упереджень за національною ознакою. Такі особливості тексту явно дисонують із культом революції і тим, яких творів вона вимагала. Отже, хоча остаточна редакція «Думи про Британку» і була змінена для більшої відповідності радянській ідеології, історія становлення явно демонструє, що на початковий задум мали більший вплив особисті інтереси письменника, а не культ революції.

Якщо «Дума про Британку» показує події 1919 р., то у двох інших довоєнних п'єсах дія відбувається після революції. При цьому варто зазначити, що у «Завойовниках» революція присутня у двох площинах. Перша — це минуле дійових осіб, яке час від часу згадується у репліках. Один із робітників, коли питають, хто він, відповідає: «Я — демобілізований червоноармієць» (Яновський, 1959, с. 16); інший робітник згадує про завод: «Ми його своїми руками одігріли після революції» (Яновський, 1959, с. 23); на зборах один із працівників каже: «Ми відібрали у своїх капіталістів фабрики і заводи» (Яновський, 1959, с. 39). Старий дід-пастух згадує що у нього «онуків усіх революція забрала» (Яновський, 1959, с. 69). Віра Венгер, секретар партії, у важку для неї хвилину говорить: «Фронти згадуються мені. Вибухи набоїв і гуркіт кулеметів. Затиснувши серця, йшли ми на ворога. Воля класу вела нас до перемог. Голодні, босі, билися ми за майбутнє. Голодні, босі...» (Яновський, 1959, с. 66). Цікаво, що і німецький робітник Хейман, марячи від хвороби, згадує Гамбурзьке комуністичне повстання (Яновський, 1959, с. 10–11). Ці і подібні репліки представляють революцію у площині минулого, як частину життя персонажів, яке впливає і на їхнє теперішнє через здобутий досвід.

Однак революція присутня у п'єсі і в площині майбутнього. Один із першорядних персонажів «Завойовників» Гвардія — робітник, який отримав прізвище у підпіллі (Яновський, 1959, с. 46). На заводських зборах він висловлює свою позицію через згадку про революцію: «...Ми били їх у громадянську війну. Ми битимемо їх технікою!..» (Яновський, 1959, с. 37). Але боротьба, про яку він говорить, лишається не тільки метафоричною, у рамках виробництва. Гвардії доручено поїхати до Німеччини і оглянути завод, який пропонується купувати. Сцени, у яких Гвардія розмовляє з німецькими робітниками чи приватно, чи на зборах ро-

¹ Тут і далі у цитованих архівних матеріалах збережено правопис оригіналу, а також особливості виділення тексту.

бітничого активу, закінчуються його палкими закличками до революції та цитуванням Інтернаціоналу. У фіналі п'єси Гвардія з'являється у вбранні червоного фронтовика і закінчує свій монолог твердженням: «Ми завоюємо цілий світ» (Яновський, 1959, с. 71). Таким чином у «Завойовниках» революція представлена і у площині майбутнього, і через боротьбу як метафору для праці, і через очікувану всесвітню революцію пролетаріату.

Хоча і у «Завойовниках», і у «Потомках» персонажі згадують часи революції, в останній довоєнній п'єсі змістовий акцент зміщується. Якщо у «Завойовниках» майже всі дійові особи так чи інакше принагідно згадували революційні події, то у «Потомках» до таких згадок постійно вдаються тільки два персонажі, Іван Горлиця та Іван Голешник. На сцені вони вперше з'являються зі зброєю в руках, шукаючи Грицька Чорного, бо прийшов час на їх «червонопартизанське слово» (Яновський, 1959, с. 148). Промовистою деталлю стає те, що зброя, яку колишні партизани принесли із собою, виявляється дерев'яною, з драмгуртка. Горлиця та Голешник постійно згадують про революцію і, схилиючи інших дійових осіб до самосуду над Чорним, апелюють до їхнього революційного минулого. Однак автор показує цих двох персонажів радше як комічні фігури, а не сповнені високої патетики. У цьому їм протиставляється голова колгоспу, молодий чоловік Семен Твердохліб, який, вислухавши колишніх партизанів, вдається до власних спогадів про революцію: за її часів він був ще дитиною, але вже тоді «хотів бути достойним батька-більшовика, достойним батьківщини, достойним славних людей громадянської війни» (Яновський, 1959, с. 150). Семен виступає проти самосуду та наполягає на вирішенні всіх питань за радянськими законами. Відповідно у «Потомках» революційний пафос відходить у минуле, дійові особи, які тримаються за нього, видаються комічними, а героям та аудиторії пропонується зосередитися на потребах та вимогах сучасності.

«Син династії» та «Дочка прокурора»: вплив війни. Післявоєнні п'єси Яновського — «Син династії» (1942), «Райський табір» (1952), «Дочка прокурора» (1953) та «Молода воля» (1954). На останню із перелічених п'єс, історичну, першу із задуманої трилогії про життя Тараса Шевченка, війна впливу не мала. Натомість особливий уваги у контексті цієї розвідки заслуговують «Син династії» та «Дочка прокурора», оскільки війна вплинула на їх зміст та історію становлення. Перші чернетки із архіву Яновського, які стосуються «Сина династії», датовані 1941 р. (Яновський, 1941, арк. 3).

Хоча Друга світова війна вже тривала, задум п'єси був цілком цивільним. Твір оповідав про молодого директора заводу, якому вдається гідно впоратися із високою посадою, підвищити на заводі культуру та продуктивність і показати себе гідним «сином династії» робітників (Яновський, 1941, арк. 3) — звідти і назва п'єси. Перші чотири дії остаточного варіанту співпадають з початковим задумом: головний герой Максим приїжджає на завод, не даючи знати про те, що новий директор — це він. Своєю поведінкою та рішеннями Максим заслуговує прихильність і старих майстрів, і молодших членів колективу. Однак далі проблематика змінюється: третя дія закінчується об'явою про те, що почалася війна, і далі у п'єсі дійовим особам доводиться стикатися з труднощами військового, а не цивільного життя. Яновський вочевидь змінив ідею твору, можна припустити, що через особисті враження чи через бажання актуалізувати твір для часу, а найвірогідніше, що із поєднання цих двох причин. Утім, присутні зміни відбулися не тільки на етапі становлення тексту.

За життя Яновського «Син династії» виходив друком тричі: в журналі «Українська література» (№ 9–11 1942 р. та № 1–2 1943 р.), у збірках «Земля батьків» та драматичних творів, виданій 1946 р. В усіх виданнях текст той самий, датований квітнем 1942 р. Але у 1951 р. Яновський вніс до п'єси зміни, імовірно, готуючи її до видання у збірці своїх творів (Яновський, 1959, с. 449). Відмінності між текстом, датованим 1943 р., та тим, який письменник створив у 1951 р., зокрема різниця структури та фіналу твору, дають змогу говорити про дві різні редакції. Цікаво, що у першій з них головний герой, говорячи сам до себе, має репліку, яка ніби відсилає до початкового авторського задуму: «Вам і в голову вашу не спадало, що справа не тільки в заводі, де ви хотіли показати себе і свою роботу. І показали б! Безперечно, показали б! У вас цей хист є. Ви самі знаєте, без скромності... За допомогою, правда, батькової династії, як каже старий Свирид, — чого там ховати?!» (Яновський, 1946, с. 209). Перша редакція закінчується тим, що робітники заводу, які стали партизанами, успішно рятують своїх полонених товаришів і разом із партизанським підкріпленням готуються дати бій німецьким силам, що на підході (Яновський, 1946, с. 230). У 1942 р. війна ще тривала, і таке закінчення було цілком актуальне. Однак у редакції 1951 р. Яновський змінив фінал: п'єса закінчується тим, як робітники збираються на подвір'ї заводу, а Максим виголошує коротку промову про те, що життя відродиться після перемоги, а донбасівська сторона стоятиме в очах поко-

лінь як легенда (Яновський, 1959, с. 247). Відтак у пізнішій редакції Яновський змінив акцент із продовження боротьби на відновлення цивільного життя.

Війна вплинула і на становлення тексту «Дочки прокурора». В архіві Яновського зберігається перша редакція цієї п'єси, названа «День гніву», датована 1940 р. (Яновський, 1940). Хоча у нотатці до цього тексту Яновський пише, що намагався переробити п'єсу, але відмовився від цієї ідеї і планує створити зовсім новий твір (Яновський, 1940), схожість характерів та перших сцен дає змогу розглядати «День гніву» не як окремих твір, а як першу редакцію «Дочки прокурора» (Кондратьєва, 2022). П'єса має три редакції: одну довоєнну, 1940 р., та дві повоєнні, першу з яких можна датувати 1952 р. Другу повоєнну редакцію можна датувати 1953 р., коли автор фактично перестав над нею працювати, або 1956 р., коли вона вперше була надрукована. Розглядаючи ці редакції, можна побачити, як при становленні твору вплив війни перекидає враження від революції.

У першій, довоєнній редакції, позитивний образ батька головної героїні твору формується не тільки завдяки його індивідуальним рисам та стосункам з іншими дійовими особами, але і героїчному минулому. Пан Чуйко — орденносець, колишній партизан (Яновський, 1940–1946, арк. 75). Про своє минуле часів революції він згадує кілька разів. Коли його донька хоче завершити життя самогубством і апелює до схожого батькового рішення, пан Чуйко різко заперечує: «Ляля. Ти сам стрілявся.../ Левко Микитович. А хоч би й стрілявся! Ти спитай — коли стрілявся! Махновці нас оточили! Поклали всіх людей! Порятунку ніякого, хоч зубами гризи! Що ж по твоєму — в полон здаватися?! Ну, й стрілявся! Коли оточений, коли патронів немає, коли підмоги не ждеш!» (Яновський, 1940–1946, арк. 57). Іншого разу він вдається до спогадів за застіллям, роблячи комплімент хатній робітниці своєї родини: «У дев'ятнадцятому році, під час денікінців — Марія Семівна нам їсти носила до старої шахти. Там комітет наш переховувався, а вона було крізь усі офіцерські пости прорветься...» (Яновський, 1940–1946, арк. 77–78). Цікаво зауважити і те, що у першій редакції Ляля та її мати — це вже друга родина пана Чуйка. Про його першу родину згадує хатня робітниця: «...дружину його вбили денікінці. І діти загинули за батька» (Яновський, 1940–1946, арк. 35).

Однак спогади про революційні часи є не тільки у позитивних персонажів. У першій редакції бабуся головної героїні має монолог, через який розкривається її негативний

характер — жінка все життя підслуховувала, збираючи інформацію про інших людей, аби маніпулювати ними. Про хлопця, який їй сподобався в молодості, вона згадує так: «Довго він на мене не звертав уваги. Тоді я взяла його тайну. Він був революціонером. І в їхньому домі працювала підпільна друкарня. Я йому одверто сказала: — “мій милий, або ми одружимося, або я змушена виказати друкарню!” Все було точно розраховано. Я пошила собі підвінечне вбрання. Батько відписав мені майно. Але мій наречений в останню хвилину повісився, проклинаючи мене в листі». (Яновський, 1940–1946, арк. 26–27). Ця частина монологу не тільки розкриває характер дійової особи, але й ще раз демонструє, що революційні події лишаються значущою частиною минулого персонажів старшого покоління.

У другій редакції п'єси (першій повоєнній) зникають згадки про революцію, вони замінюються посиланнями до подій часів Другої світової війни. У першій редакції дядько головної героїні був виразно негативним персонажем, однією з вад якого було вживання алкоголю. У другій редакції він стає позитивним персонажем, контуженим фронтовиком, а алкоголь вживає помірно, щоб боротися з наслідками контузії. У кінці твору дядько головної героїні згадує свій військовий досвід, зокрема те, як на фронті транспортували фашистських «язиків» (Яновський, 1952, арк. 69–70). Минуле, пов'язане з Другою світовою, отримав ще один персонаж. У першій редакції він названий Володимиром Євгеновичем, у другій же стає Опанасом Іудовичем. Промовисте по батькові прямо пов'язано із особистістю — у кінці п'єси виявляється, що під час війни він був фашистським поліцаєм на окупованих територіях (Яновський, 1952, арк. 69–74). У другій редакції із монологу бабусі головної героїні зникає згадка про революціонера із підпільною книгарнею. Але жінка зневажливо відгукується про контузію свого дівера і каже, що вона в тилу більше страждала, ніж він «на своєму фронті, що давно минув» (Яновський, 1952, арк. 5). У другій редакції згадки про революційне минуле персонажів прибрано, натомість з'являються вказівки на те, яким було їхнє життя під час Другої світової війни.

У третій редакції Яновський зробив вплив війни на життя персонажів менш виразним. Автор перейменував Опанаса Іудовича на Опанаса Аполоновича і прибрав із його минулого співпрацю з фашистами. Нове по батькові підкреслює харизматичність персонажа, завдяки якій він залучав до злочинної діяльності нових співників та викликав симпатію у дружини прокурора, аби дістатися до паперів її чоловіка.

Зберігається згадка про фронтове минуле дядька головної героїні, але його проблеми з алкоголем із твору прибрані, навпаки, через контузію він не вживає спиртного. Бабуся головної героїні, яка, вочевидь, прекрасно про це знає, не оминає можливості дошкулити діверові, стверджуючи, що першопрчина його проблем не контузія, а фронтова горілка (Яновський, 1959, с. 324). Відтак у останній редакції п'єси можна бачити, що вплив війни на життя персонажів виражений менше, ніж у другій редакції, зокрема зникає протиставлення дядька головної героїні, колишнього фронтовика, та головного антагоніста твору, який із фашистського поліція перетворений на злочинця без військового минулого.

П'єса «Райський табір», остання актуальна для розгляду у контексті цієї розвідки, сатирично показує події на тлі Корейської війни 1950–1953 рр. Як пише у спогадах дружина Яновського, Тамара Жевченко, письменник створив цю п'єсу «буквально за два місяці, прочитавши в газеті “Правда” за 29 жовтня 1952 року статтю “Грызня в стране захватчиков”» (*Лист у вічність*, 1980, с. 81–82). Корейська війна не мала безпосереднього впливу на життя Яновського, інформацію для твору він черпав переважно із періодики. Однак можна припустити, що, оскільки письменник пережив революцію та війну, військові події в іншій країні не лишили його байдужим, а навпаки, спонукали до творчості. Відповідно революцію, а особливо Другу світову війну, можна розглядати як фактори, що опосередковано сприяли становленню п'єси «Райський табір».

Висновки. Українська революція 1917–1921 рр. та Друга світова війна мали сильний вплив на драматургію Яновського. Цей вплив зумовлений кількома факторами, перший з яких — це особистий досвід, який письменник отримав у часи революції та війни. Цей фактор треба розуміти ширше, ніж просто бажання Яновського відобразити у творчості власні враження від революції чи війни. Це також ціка-

вість та чутливість до теми військових подій. Такий інтерес спонукав письменника збирати інформацію для «Думи про Британку». «Райський табір» Яновський написав під враженням від однієї газетної статті, і хоча письменник не був учасником Корейської війни, але досвід, отриманий під час Другої світової, міг викликати у нього співчуття до людей, які переживають війну в іншій країні, та спонукати до створення антивоєнної п'єси.

Іншим важливим фактором був творчий принцип Яновського щодо зосередження уваги на сучасності. Події революції та війни сильно впливають на суспільство і людське життя, тому згадки про революцію та війну можна розглядати як правдиву рису при зображенні пореволюційної та повоєнної дійсності. Утім, не можна лишати поза увагою і фактор зовнішнього впливу, а саме культ революції та ідеологію радянського часу. З одного боку, це підтримувало власний інтерес Яновського до теми революції, а з іншого — негативно впливало на якість текстів, знижуючи художній рівень через посилення ідеологічної складової.

Окрім вже згаданих факторів, важливою є специфіка драматургічних жанрів. Від початку свого шляху як драматурга Яновський був налаштований на створення п'єс для постановки, а не для читання (Яновський, 1931, с. 3). Це вимагало актуалізації тексту для сучасності — приклади цього можна бачити в історіях становлення п'єс «Син династії» та «Дума про Британку», які були змінені через війну. Вплив війни та революції можна бачити і у текстах п'єс Яновського, при безпосередньому зображенні подій або згадках персонажів про революційне або воєнне минуле. Війна також вплинула на становлення текстів, первісні задуми та редакції яких не містили згадок про війну та воєнну проблематику, але через Другу світову Яновський вирішив змінити твори, показавши у них події війни або додавши згадки про неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондратьєва С. Дочка, падчериця і знов дочка: як змінювався головний персонаж у редакціях п'єси Юрія Яновського. *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2022. Т. 28. Вип. 2. С. 54–61.
2. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Едмонтон: Альбертський університет, 1987. 607 с.
3. Котляр Ю. Південноукраїнське повстанство у творчості Юрія Яновського. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Історія. 2016. Т. 274. Вип. 262. С. 12–16.
4. Кузякіна Н. Нариси української радянської драматургії. Частина 1 (1917–1934). К.: Радянський письменник, 1958. 240 с.
5. Лист у вічність. Спогади про Юрія Яновського. К.: Дніпро, 1980. 352 с.
6. Панченко В. Морський рейс Юрія Третього. Кіровоград: Мавік, 2002. 146 с.

7. Раппепорт Г. «Висунська народна республіка» (1927). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 394. 2 арк.
8. Свербілова Т., Малютіна Р., Скорина Л. Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття. Черкаси, 2009. 598 с.
9. Сірош А. Прототипи героїв Юрія Яновського. *Вітчизна*. 1976. № 9. С. 216–217.
10. Шаргородська А. Художня своєрідність п'єс О. Довженка, М. Куліша та Ю. Яновського про деформацію ментальності українського селянства: дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2004. 196 с.
11. Школа В. Епічний характер п'єс Юрія Яновського. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2014. Вип. 2. С. 108–118.
12. Школа В. Форма вияву авторської позиції в структурі п'єс Юрія Яновського та Олександра Довженка. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 12. С. 82–87.
13. Школа В. Поетика казки й героїчного епосу — складова драматичних творів Юрія Яновського. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 15. С. 156–162.
14. Яновський Ю. Лист до П.Б. Зенкевича від 7.XII.1931. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 148. Од. зб. 648. 4 арк.
15. Яновський Ю. [[«Дума про Британку»] п'єса. Рання чорнова редакція I і II акту] (1935). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 349. 32 арк.
16. Яновський Ю. [Рання редакція п'єси «Дочка прокурора»] (1940). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 288. 37 арк.
17. Яновський Ю. [Рання редакція п'єси «Дочка прокурора»] (1940–1946). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 287. 59 арк.
18. Яновський Ю. [[«Син династії»] характеристика дійових осіб п'єси, зміст] (24 березня 1941 р.). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 483. 3 арк.
19. Яновський Ю. Драматичні твори. К., Х.: Українське державне видавництво, 1946. 230 с.
20. Яновський Ю. [[«День гніву»] варіанти заголовку п'єси] (24 жовтня 1952 р.). *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 302. 81 арк.
21. Яновський Ю. Твори: в 5 т. Т. 3: П'єси. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1959. 450 с.
22. Яновський Ю. [[«Дума про Британку»] плани, замітки та уривки чорнової редакції III-ої дії п'єси]. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України*. Ф. 116. Од. зб. 360. 30 арк.

REFERENCES

1. Kondratieva, S. (2022). Dochka, paserbytsia i znov dochka: yak zminiuvavsia holovnyi personazh u redaktsiakh piesy Yuriiia Yanovskoho. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 28(2), 54–61 [in Ukrainian].
2. Kostiuk, H. (1987). *Zustrichi i proshchannia*. Edmonton: Albertskiy universytet [in Ukrainian].
3. Kotliar, Yu. (2016). Pivdenoukrainske povstanstvo u tvorchosti Yuriiia Yanovskoho. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Serii: Istorii, 274(262), 12–16 [in Ukrainian].
4. Kuziakina, N. (1958). *Narysy ukrainskoi radianskoi dramaturhii. Chastyna 1 (1917–1934)*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].
5. *Lyst u vichnist. Spohady pro Yuriiia Yanovskoho*. (1980). Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
6. Panchenko, V. (2002). *Morskyi reis Yuriiia Tretioho*. Kirovohrad: Mavik [in Ukrainian].
7. Rappeport, H. (1927). «Vysunska narodna respublika». F. 116 «Yanovskiy Yurii Ivanovych» (Od. zb. 394, 2 ark.). *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine* [in Ukrainian].
8. Sverbilova, T., Maliutina, R., Skoryna, L. (2009). *Vid modernu do avanhardu: zhanrovo-stylova paradyhma ukrainskoi dramaturhii pershoi tretyny XX stolittia*, Cherkasy [in Ukrainian].
9. Sirosh, A. (1976). Prototypy heroiv Yuriiia Yanovskoho. *Vitchyzna*, 9, pp. 216–217 [in Ukrainian].

10. Sharhorodska, A. (2004). Khudozhnia svoieridnist pies O. Dovzhenka, M. Kulisha ta Yu. Yanovskoho pro deformatsiiu mentalnosti ukrainskoho selianstva. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kand. filol. nauk.*, Odesa [in Ukrainian].
11. Shkola, V. (2014). Epichnyi kharakter pies Yurii Yanovskoho. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Serii: Filolohichni nauky, Vol. 2*, pp. 108–118 [in Ukrainian].
12. Shkola, V. (2017). Forma vyjavu avtorskoi pozytsii v strukturi pies Yurii Yanovskoho ta Oleksandra Dovzhenka. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Serii: Filolohichni nauky, Vol. 12*, pp. 82–87 [in Ukrainian].
13. Shkola, V. (2018). Poetyka kazky i heroichnoho eposu — skladova dramatychnykh tvoriv Yurii Yanovskoho. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Serii: Filolohichni nauky, Vol. 15*, pp. 156–162 [in Ukrainian].
14. Yanovskyi, Yu. (1931, 7 hrudnia). [Lyst do P. B. Zenkevycha vid 7.XII.1931]. F. 148 «Zenkevych Pavlo Boleslavovych» (Od. zb. 648, 4 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
15. Yanovskyi, Yu. (1935). [[«Duma pro Brytanku»] piesa. Rannia chornova redaktsiia I i II aktu]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 349, 32 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
16. Yanovskyi, Yu. (1940). [Rannia redaktsiia piesy «Dochka prokurora»]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 288, 37 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
17. Yanovskyi, Yu. (1940-46). [Rannia redaktsiia piesy «Dochka prokurora»]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 287, 59 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
18. Yanovskyi, Yu. (1941, 24 bereznia). [[«Syn dynastii»] kharakterystyka diiovykh osib piesy, zmist]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 483, 3 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
19. Yanovskyi, Yu. (1946). Dramatychni tvory. Kyiv, Kharkiv: Ukrainske derzhavne vydavnytstvo, 230 p. [in Ukrainian].
20. Yanovskyi, Yu. (1952, 24 zhovtnia). [[«Den hnivu»] varianty zaholovku piesy]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 302, 81 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
21. Yanovskyi, Yu. (1959). Tvory v 5 tomakh. Tom 3: piesy. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnioi literatury [in Ukrainian].
22. Yanovskyi, Yu. (b.d.). [[«Duma pro Brytanku»] plany, zamitky ta uryvky chornovoi redaktsii III-oi dii piesy]. F. 116 «Yanovskyi Yurii Ivanovych» (Od. zb. 360, 30 ark.). Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Svitlana Kondratieva,

Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine
 ORCID ID 0000-0003-4638-3863
 e-mail: thorough.light@gmail.com

**THE INFLUENCE OF THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917–1921
 AND THE SECOND WORLD WAR ON THE DRAMATURGY OF YURI YANOVSKY**

The relevance of the study is determined by the lack of works that consider the impact of war and revolution on the dramaturgy of Yuri Yanovsky. The purpose of the investigation is to analyse the impact of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and the Second World War on the writer's plays. This goal involves the performance of such tasks as the comparison of Yanovsky's biography and dramaturgical works, analysis of draft materials for plays, and consideration of final editions of works. The tasks set require the involvement of not only methods of philological analysis, but also textual criticism and source criticism methodology. Yanovsky's dramaturgy can be divided into pre-war and post-war. In the pre-war plays, which include "The Conquerors", "Duma about Britanka" and "Descendants", there is a clear influence of the revolution of 1917–1921. "Duma about Britanka" directly shows the revolutionary events, for the depiction of which Yanovsky turned to periodicals and communicated with eyewitnesses. In the other two plays, there are frequent references to the revolutionary past from various characters. The Second World War clearly influenced the development of two post-war

plays, "Son of the Dynasty" and "The Prosecutor's Daughter". Yanovsky planned the first play with civilian issues, but revised it, showing how the characters face the realities of war. The writer changed the text of "Prosecutor's Daughter" several times. In the pre-war version, some characters mentioned their revolutionary past, but in the post-war versions, this changed to mentions of wartime. In the first post-war edition, the impact of the war on the lives of the characters was more pronounced, but in the second, the writer reduced it, in particular by removing the antagonism between the former front-line soldier and the fascist regime's guide. It can also be assumed that it was his own experience related to the war that made Yanovsky sensitive to this topic and prompted him to write the play "Paradise Camp" inspired by just one newspaper note. War and revolution had a powerful influence on the writer's dramaturgy, both as realities reflected in the text and, in the case of war, as a factor that prompted Yanovsky to make the current changes to the plays.

Key words: Yanovsky, dramaturgy, plays, war, revolution, influence, archival materials, history of formation.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2022.

Прийнято до друку 11.10.2022.

Kubg.edu.ua